ՅՈԹԱՄՅԱ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ, ՈՐ ՆՈՐ-ՆՈՐ ՍԿՍՈՒՄ Է ՔԱՅԼԵԼ

Վերջին տարիներին Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի փորձարարական կենսաբանության ինստիտուտը իր վրա է հրավիրել կուսակցական և գերատեսչական կազմակերպությունների սևեռուն ուշադրությունը։ Եվ դա ոչ թե գիտական աշխատանքներում կատարված էական տեղաշարժերի, ուշագրավ հետազոտությունների, այլ, ցավոք, գործունեության մեջ տեղ գտած լուրջ թերությունների պատճառով։

1966-ին հիմնադրված գիտական այս օջախում տասը տարի շարունակ տիրել է անկազմակերպվածության և թափթփվածության մթնոլորտ։ Ինստիտուտը չի ունեցել որոշակիորեն արտահայտված իր գիտական ուղղությունը, այն հիմնական պրոբլեմը կամ պրոբլեմները, որոնց լուծմանը ձեռնամուխ լինեն կոլեկտիվի անդամները։ Թեմաներն աչքի են ընկել իրենց մանրատվածությամբ, միմյանց հետ ունեցած օրգանական կապի բացակայությամբ և չեն միավորվել գիտական որևէ պրոբլեմի մեջ։ Հետազոտությունները, հակառակ նախատեսվող պրոֆիլի, մեծ մասամբ տարվել են ոչ այնքան փորձարարական կենսաբանության, որքան տեսական բժշկության ուղղությամբ։

Ինստիտուտի ադմինիստրացիայի և կուսկազմակերպության թողտվության պայմաններում խիստ անհամամասնություն է ստեղծվել գիտաշխատողների և օժանդակ աշխատողների սահմանված քանակի միջև։ Այսպես, եթե անմիջական գիտական աշխատանքով զբաղվողները կազմել են կոլեկտիվի անդամների 33,8 տոկոսը, ապա, համապատասխանաբար, օժանդակ անձնակազմը և վարչա-կառավարչական աշխատողները կազմել են 42,9 և 23,3 տոկոսը։ Միայն մոլեկուլային բիոֆիզիկայի լաբորատորիայում 7 գիտաշխատողին ընկնում էր 3 օժանդակ աշխատող, իսկ ալերգոլոգիայի խմբի 9 գիտաշխատողին՝ 5-ը։ Ի դեպ, վերջին խումբը, որ զբաղվում էր նաև, այսպես կոչված, «պերիոդիկ» հիվանդության պրոբլեմներով, փաստորեն գործում էր նույն պրոֆիլով աշխատող այլ հիմնարկներից կտրված։ Մինչդեռ հայտնի է, որ միայն հանրապետության մայրաքաղաքում դրանով զբաղվում են ևս 3—4 գիտական լաբորատորիաներ ու կլինիկաներ։

Անարդյունք և անպլանային գործունեության տիպիկ օրինակ է կենսաբանական գիտությունների թեկնածու Հ. Ազիզյանի ղեկավարած սպիրոխետոլոգիայի խմբի աշխատանքը։ Երեք տարի շարունակ խումբը ֆինանսավորվեց ու զբաղվեց ինստիտուտի պրոֆիլի հետ բոլորովին չաղնչվող հարցերով և, տարօրինակ կերպով, ղեկավարությունը հաշտվեց այդ վիճակի հետ։ Մի տևական ժամանակահատված, մոտ մեկուկես տարի, անհիմն պատճառաբանություններով հետազոտական արդյունավետ գործունեությամբ չզբաղվեց ավագ գիտական աշխատող Ս. Դիլանյանը։ Հրաժարվելով մասնակցել լաբորատորիայի պլանային աշխատանքներին, նա սուբյեկտիվ ու չհիմնավորված պահանջներով փաստորեն արդարացնում էր այդ անգործությունը։

Նման քաոսային վիճակ չէր ստեղծվի, եթե ակադեմիայի կենսաբանական գիտությունների բաժանմունքը ժամանակին և սրտացավ վերաբերմունք ցուցաբերեր ինստիտուտի գործերի նկատմամբ։ Բայց ի՞նչ սրտացավության մասին կարող է խոսք լինել, երբ ստեղծումից հետո ինստիտուտը մոտ 5 տարի գործել է առանց գիտխորհրդի, ինքնահոսի մատնված։ Նման հապաղումով հաստատվելուց հետո էլ գիտխորհուրդը չի դարձել ինստիտուտի գործունեությունը ղեկավարող կոլեկտիվ օրգան, հանդես չի բերել պահանջվող նախաձեռնություն ու ակտիվություն։

Դրանով պետք է բացատրել թեմատիկ պլաններում տեղ գտած թափթփվածությունը, ասպիրանտական թեմաների հաստատման չպատճառաբանված ձգձգումները, դիսերտացիաների պաշտպանության ժամկետների խախտումները։ Այս ամենը խիստ բացասաբար է անդրադարձել հետազոտությունների ընթացքի վրա, դժվարացրել գիտական աշխատանքների կատարումը ժամանակակից մակարդակով։ Տարիներով չի օգտագործվել ու անգործության է մատնվել թանկարժեք մի այնպիսի մեքենա, ինչպես ինֆրակարմիր սպեկտրոֆոտոմետրը։

Ամենալուրջ բացերից մեկը ինստիտուտում գիտությունների դոկտորների բացակայությունն է։ Թույլ էին գիտական կապերը Միության համապատասխան գիտական հիմնարկների հետ։ Իրենց խիստ կերպով զգացնել էին տալիս հետազոտական աշխատանքը խաթարող այնպիսի երևույթներ, ինչպես բազմաթեմայնությունը և գիտական աշխատանքի ցածր արդյունավետությունը։ Առաջինը, մասնավորապես, հանգեցնում էր ուժերի և միջոցների լուրջ ցրվածության, դժվարացնում ու ձգձգում էր թեմատիկ պլանների կատարումը։ Կոնկրետ ու նպատակամղող չէին առաջադրված պրոբլեմները, դրանք ավելի շատ ընդհանուր բնույթ ունեին և արտահայտում էին գիտությունների առանձին բաժինների անվանումները։ Խառնաշփոթությունն այնտեղ էր հասել, որ գիտությունը կամ գիտության ճյուղը դարձել էին պրոբլեմ, իսկ պրոբլեմը՝ թեմա։

Դեռ 1971 թվականի կեսերին, կուսակցական օրգանների միջամտությունից հետո, Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի նախագահությունը քննարկեց ինստիտուտում ստեղծված վիճակի հարցը և կոնկրետ միջոցառումներ մշակեց դրությունը շտկելու, աշխատանքները բարելավելու ուղղությամբ։ Թվում էր, որ ինստիտուտի ղեկավարությունը, կուսակցական կազմակերպությունը անհրաժեշտ ամեն ինչ կանեին գիտական հիմնարկի գործունեությունը բարելավելու համար։

Բայց, ինչպես ցույց տվեց երեք ամիս առաջ ակադեմիայի նախագահությունում տեղի ունեցած նոր քննարկումը, էական փոփոխություններ տեղի չէին ունեցել ինստիտուտի գործունեության մեջ։ Անցկացված մրցույթները ու ատեստավորումները ձևական բնույթ են կրել, փաստորեն կատարվել է նախկին կադրերի վերահաստատում, չեն փոխվել գիտական աշխատանքի ուղղությունները, շարունակվում է միմյանց հետ օրգանապես չըկապված մանր հետազոտությունների ցրվածությունը, որ ստեղծում է բազմաթեմայնություն, գիտական աշխատանքի արդյունավետության իջեցում։ Աշխատանքները առաջվա պես տարվում են ոչ թե փորձարարական կենսաբանության, այլ տեսական բժշկության ուղղությամբ։ Նախագահությունն արձանագրեց, որ համապատասխան կադրերի բացակայության պատճառով ներբջջային պրոցեսների կարգավորման 15 հոգուց բաղկացած լաբորատորիայում փաստորեն չի կատարվել ոչ մի գիտական աշխատանք։

Նախագահությունը ինստիտուտի ծննդյան յոթերորդ տարում կատարեց նրա հիմնական ուղղության նոր ճշտում, այն այսուհետև համարելով մոլեկուլային կենսաբանությունը (կենսական պրոցեսների ուսումնասիրությունը մոլեկուլային մակարդակով) և բիոնիկան։ Խորհուրդ տրվեց մոլեկուլային կենսաբանության բնագավառում հետազոտությունները ծավալել կենսաբանական թաղանթների կառուցվածքի և ֆունկցիայի, հիշողության մոլեկուլա-բջջային մեխանիզմների, հակամարմինների բնույթի և բիոսինթեզի ուսումնասիրման, իսկ բիոնիկայի բնագավառում նեյրոնների կառուցվածքի և ֆունկցիայի, նյարդային շղթաների, կենտրոնների, կենսաբանական համակարգերի կազմակերպման ու ղեկավարման սկզբունքների ուսումնասիրման և մոդելացման (մաթեմատիկական, տեխնիկական) ուղղությամբ։ Նախագահությունը ինստիտուտի կազմում հաստատեց վեց լաբորատորիա և ցուցում տըվեց մրցույթ հայտարարելու լաբորատորիայի վարիչների, ավագ ու կրտսեր գիտաշխատողների համար։ Մի խոսքով, անհրաժեշտ նախադրյալներ են ստեղծված ինստիտուտի գործունեությունը հիմնովին վերակառուցելու, նրա առջև դրված հարցերի կատարումն ապահովելու համար։

Ճիշտ է, առանձին գիտաշխատողներ, որոնք չեն մասնակցել կամ չեն անցել մրցույթով, անհիմն դիմումներով ու գանգատներով նյարդային մթնոլորտ են ստեղծում, խանգարում գործերի կարգավորմանը, բայց, բարեբախտաբար, դրանք որակ չեն կազմում։ Կոլեկտիվն անհրաժեշտ եզրակացություն է հանել և լի է գործերը բարելավելու վճռականությամբ։

Ինստիտուտի նոր դիրեկտոր, դոկտոր, պրոֆեսոր Լևոն Ղամբարյանը շատ ջանք ու եռանդ է ներդնում գիտական հիմնարկը նեղ վիճակից հանելու ուղղությամբ։ Վերակառուցումից հետո անցած մի քանի ամիսները համեմատաբար արդյունավետ են ընթանում։

Վերակառուցված ինստիտուտի կազմում ստեղծված է մոլեկուլային կենսաֆիզիկայի լաբորատորիա, որը հետազոտություններ է ծավալել մոլեկուլային մակարդակով կենսաբանական բջջաթաղանթների մոդելացման ուղղությամբ։ Արդեն ձեռք են բերվել և տեղադրվել ժամանակակից հաշվիչ մեքենաներ, որոնց շնորհիվ բավականին աշխուժացել են կենսաբանական սիստեմների մոդելացման աշխատանքները։ Կենսաբանական կըրթությամբ մասնագետների շարքերը համալրել են մաթեմատիկոսներ, ֆիզիկոսներ, ինժեներներ։

Մի խոսքով, տևական անշարժությունից հետո, յոթամյա ինստիտուտը նոր-նոր սկսել է քայլել։

ԷԴ. ՇԱՀԻՐՅԱՆ